

och i Sorø (s. 107–16) avvisas. Högst flagrant anser Kristensen det vara, att Sorøannalerna daterar det egna klostrets stiftelse till 1161 i stället för abbotlistans årtal 1162, som måste vara det riktiga (s. 113). Men en rad andra argument för att Sorøannalerna är avhängiga av annalskrivningen i Lund är minst lika vägande.

Det vore synd at framställa Kristensens resultat som något man nu bara har att »läsa av«, som den accepterade och fr. o. m. nu gällande synen på dansk annalskrivning. Tvärtom. Kristensens bok är verkligen en arbetsbok. Just därigenom att det så klart slår huvudet på spiken i så många enskilda punkter, öppnar den på nästan varje sida nya perspektiv och framställer den medeltida historieskrivningens mödor i all dess metodiska otillräcklighet. Men framför allt kännetecknas detta arbete av två egenskaper: 1) dess utsagor och teser präglas av utmärkt verklighetsförståelse och utomordentlig realism, 2) i diskussionen av hela massan av material till belysning av 150 års historia på 1100- och 1200-talen står förf. *över* sitt ämne. Labyrinten betraktas uppifrån, resp. inifrån ur dens aspekt, som en gång gick vilse i den; men förf. hör inte til de sentida historiker, som också själv gått vilse. Med arbeten av denna klarhet skulle det inte längre vara nödvändigt at förirra sig i labyrinten.

Tore Nyberg

Erik Gunnes: Kongens ære. Kongemagt og kirke i »En tale mot biskopene«. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1971. 396 sider.

I 1970 publicerede Erik Gunnes to mindre, men meget vægtige afhandlinger om centrale emner i norsk middelalderhistorie, »Kirkelig jurisdiksjon i Norge 1153–1277« (N.H.T. 49, s. 121–158), og »Erkebiskop Øystein som lovgiver« (Lumen 39, s. 127–149). Allerede det følgende år forelå hans omfattende analyse af det politiske stridsskrift »En tale mod bisperne« fra kong Sverres tid. Denne konge »... er et av de middelaldermennesker som fremdeles er i stand til å kalle på normenns fantasi...«. Talen findes i et anonymt, udateret håndskrift (AM 114 a, 4°), som må henføres til første trediedel af 1300-tallet, hvor talens problemstillinger påny havde fået aktuel politisk interesse. I Arne Magnussons samling, hvori det blev indlemmet ca. 1720, blev bindet forsynet med påtegningen »dissertio quedam confusa...«. Werlauff udgav talen i 1815, senere udgaver blev besørget af P. A. Munch (1848) og Storm (1885). Anne Holtmarks mønstergyldige udgave (1931) danner grundlag for Gunnes' arbejde. Norsk historieforskning har siden Keyser og Munch været stærkt optaget af Sverres kongetid. Ikke mindst Paasche gjorde talen til genstand for undersøgelse, men først med det foreliggen-

de arbejde er den blevet gennemanalyseret og sat ind i en almen europæisk sammenhæng. Forf. søger at finde frem til skriftets forudsætninger, dets begrebsverden og dets plads i den politiske udvikling i 1190-erne, hvor den norske kongemagt befandt sig i en konfliktsituation i forholdet til kirken. Talen må karakteriseres som en polemisk pamflet, skrevet på et tidspunkt hvor libelli de lite forekommer stadig sjældnere i Vesteuropa; den er en »ræda«, der har skullet oplæses for folket som led i den kgl. propaganda, og dette har præget dens form og indhold. I en række meget velkrevne kapitler (»Det sakrale kongedømme«, »De to samfundsmagter«, »Kirkens frihed« og »Talens føydale krav«) viser Gunnes, hvorledes Sverres strid med kirken skal ses som et led i den internationale konflikt mellem regnum og sacerdotium; på forbilledlig måde udredes de ofte meget spegede tråde i de vesteuropæiske idéudviklinger. Disse afsnit er præget af forf.'s dybe fortrolighed med det internationale kildemateriale og omfattende kendskab til litteraturen; ofte anlægges nye, meget frugtbare synsvinkler. Gunnes kan med rette fremhæve, at talens opfattelse af forholdet mellem stat og kirke, hvor kongens ret har forrang for alt andet, givet som den er af Gud og umistelig, ligger på linie med regalisternes; set i international sammenhæng må den med sine teologiske begrundelser virke mærkelig gammeldags. Talen skulle være en afvisning af den politiske nyordning, som den norske kirke så stærkt havde bidraget til i tiden efter 1153. Sverres monarki byggede på den opfattelse, at tronfølgeordenen aldrig havde været gyldig; han ville ikke kunne aflægge en kroningsed som Magnus' og heller ikke bekræfte dennes privilegier. I denne situation skærpedes kirkens holdning, kravet om libertas ecclesiae tolkedes som løsrivelse. Den kgl. ideologiske position befæstedes og kravet om gejstlighedens fidelitas øgedes. Gunnes fremhæver, hvorledes den magtcentraliseringsproces, som gjorde sig gældende ude i Europa, genfindes i Norge, hvor store økonomiske interesser stod på spil for kongemagten. Talens forf. synes at have haft en forestilling om en overpersonlig statsmagt, hvis rettigheder ikke kunne afhændes. Kongedømmet er kongens honor, »hans embedsmæssige besiddelse«. Talens »tign ok sæmd« svarer til honor-dignitas-begreberne; den nærmere definition heraf måtte skabe en diskussion om afgrænsningen i forholdet til kirkens honor. Hovedanklagen i talen er, at bisperne på uretmæssig måde havde søgt at gøre indgreb i »konungdomrenn«. Gunnes påviser, hvorledes talen afspejler en aktuel kampsituation, hvor opfyldelsen af bispernes krav ville få grundlaget for Sverres kongemagt til at smuldre væk, »... de ville tage kongens dignitas over til sig og lade ham blive stående tilbage uden sin honor«. Med stor skarpsindighed har Gunnes indkredset problemet om talens latinske forlæg. Det har været afgørende for talens forf. at understrege, at den banlyste konge stod som den retfærdige i Guds øjne,

banlysningen var en uretfærdig og ukristelig handling. De hovedskyldige var det norske præsteskab, der havde vildledt paven. Bogen rummer en detaljeret gennemgang af hele banlysnings- og interdiktproblematikken. Sverre talte ikke »Roma midt imod«, men skånedes i videst muligt omfang paven i sin propaganda. Gunnes redegør for, hvilket internationalt materiale talens forf. kan have haft kendskab til, da det latinske forlæg udarbejdedes. Storm m. fl. har villet datere talen til 1196/97; Gunnes er tilbøjelig til at følge Holtsmarks sene datering (tidligst 1199), men vil dog ikke afvise muligheden af et tidligere udfærdigelsestidspunkt. Forf.'s anonymitet lader sig ikke hæve; flere mænd i Sverres omgangskreds kan have skrevet det latinske forlæg (f. eks. Richard Svartemester eller Martin af Bergen), dens endelige version kan være skabt af Einar Præst eller måske snarere Ivar Bodde. Mændene bag talen må have været bibelstærke, juridisk indsigtfulde og velbevandrede i international litteratur, »... Talen er skapt av folk, hvis intellektuelle bakgrund var et miljø med tilknytning til Henry II's og Fredrik Barbarossas hoff...«. Fra Bologna, via Tyskland og England, var nye statstanker bragt til Norge, hvis »... kongedømme er kommet inn i det europæiske kraftfelt...«. Bogen har udmærkede registre, resumé på fransk og 15 sider bibliografi. Jeg kan ikke tilbageholde undren over, at så væsentlige arbejder som Friedrich Heer: *Aufgang Europas* (Wien-Zürich 1949) og *Die Tragödie des heiligen Reiches* (Stuttgart 1952) ikke er benyttet. Gunnes' arbejde er inciterende læsning; med dets rigdom af iagttagelser, hvoraf mange helt sikkert vil fremkalde debat, og formulering af nye undersøgelsesmaal, vil det komme til at præge ikke blot norsk middelalderforskning.

Jørgen Qvistgaard Hansen

Eva Österberg: Gränsbygd under krig. Ekonomiska, demografiska och administrativa förhållanden i sydvästra Sverige under och efter nordiska sjuårskriget. Bibliotheca Historica Lundensis XXVI. (With an English summary.) [Akad. avh. Lunds univ.] C. W. K. Gleerup/Lund 1971. 298 s. Ill. Sv. kr. 35,30.

Fil. lic. Eva Österbergs doktorafhandling forsvarede 20. november 1971 i Lund med docent Sverker Oredsson som 1. og undertegnede som 2. opponert.

I bogens afdeling I redegøres for krigssituationen og området (Mark og Kind herreder i Västergötland, Västbo og Sunnerbo herreder i Småland), samt kildemateriale og metodik (ialt ca. 60 sider). Afdeling II (ca. 140 sider) rummer en især statistisk undersøgelse af ødegårdsprocessen i området i perioden 1560–84, gennem skatteafkortninger o. a. ka-